

חברים מעבר לים

תכנית בנושא העם היהודי בימינו

◊ הרציונל החינוכי של התכנית ◊

בשנת 2003 פרסם משרד החינוך והספורט חוברת ובה קווים מנחים להוראת הנושא "העם היהודי בימינו – שייכות ומחויבות". את כתיבת המסמך יזמו המחלקה לחינוך של הסוכנות היהודית ומשרד החינוך התרבות והספורט – האגף לקשרי חינוך ישראל-תפוצות והאגף לפיתוח ולתכנון תכניות לימודים.

במבוא לחוברת נאמר כך:

"עד השנים האחרונות עמדה במרכז של החינוך בישראל המטרה להשריש את הקשר ואת הזיקה לארץ ולמדינה. כיום מתחזקות התחושה וההבנה שיהודי בן הארץ לא יהיה מושרש בארצו ובמולדתו אם לא יהיה מושרש בעם היהודי".

במילים אחרות, חינוך התלמידים היהודים הישראלים לערכי הציונות יוכל להשיג את מטרתו רק אם התלמידים יחשו שהם אינם נמצאים בארץ ישראל במקרה ושהם חלק מן העם היהודי.

הקווים המנחים להוראת הנושא "העם היהודי בימינו – שייכות ומחויבות", כפי שנוסחו במסמך שהזכרנו, הנחו אותנו, צוות הכותבות מקרן תל"י, בכתיבת תכנית הלימודים "חברים מעבר לים". בבניית התכנית היו שותפים המחלקה לחינוך של הסוכנות היהודית, האגף לקשרי חינוך ישראל-תפוצות של משרד החינוך והאגף לתכניות לימודים בקרן החינוך למען בתי ספר תל"י.

המהדורה שלפניכם היא המהדורה השנייה והמעודכנת של התכנית.

◊ מטרת התכנית ◊

- התלמידים יכירו שיהודים חיים בכל העולם.
- התלמידים ירגישו חלק מ"כלל ישראל".
- התלמידים יחשו סולידריות עם יהודים המתגוררים במדינות אחרות.
- התלמידים יכירו שיש דרכים רבות ושונות להיות יהודים וייגלו סובלנות לזהויות יהודיות אחרות.
- התלמידים יכירו בחשיבותן ובייחודן של ארץ ישראל ושל מדינת ישראל בעולם היהודי.
- התלמידים ידונו בשאלה המורכבת: מהם היחסים הראויים בין היהודים בישראל ליהודי התפוצות?

אנו מקווים שבסוף התכנית ירגישו התלמידים שיש להם "חברים מעבר לים" – למעשה, מעבר לכמה ימים – ושהכירו אותם היכרות ראשונית. ואם נצליח, אולי בעתיד יבקשו התלמידים להעמיק את ההיכרות הזאת בעצמם.

הביטוי "חברים" הוא כינוי לבני העם היהודי בקהילותיהם הרבות כבר ב"ברכת החודש", ברכה שאומרים בבתי הכנסת בשבתות שלפני ראשי חודשים, ומתפללים בה שהחודש החדש יביא עמו **ברכה לעם ישראל**. בסוף הברכה הזאת אומרים: **"חברים כל ישראל, ונאמר אמן"**.

קהל היעד:

התכנית מיועדת לתלמידים יהודים ישראלים ולתלמידים יהודים ברחבי העולם, הלומדים בכיתות ה'ז'.

מסגרת הזמן להוראת התכנית:

אנו ממליצים להקדיש להוראת התכנית שעה אחת בשבוע במשך שנת לימודים, או שעתיים בשבוע במשך חצי שנה.

לחלופין, אפשר ללמוד את התכנית בכמה תקופות מרוכזות – להקדיש כמה שעות בשבוע לאורך כמה שבועות ללימוד יחידה אחת, לעשות פסק זמן, ואחר כך להמשיך ליחידה אחרת.

רצוי ליצור קשר בין כיתתכם לכיתה של תלמידים יהודים בחו"ל הלומדים גם הם את התכנית "חברים מעבר לים". לשם כך פנו ל"שותפות" המקשרת בין היישוב או האזור שלכם לקהילה היהודית בחו"ל. אפשר למצוא את אנשי הקשר של שותפות זו בעזרת [האתר הסוכנות היהודית](#).

בתכנית שלפניכם ספר לימוד ומדריך למורה.

◆ עקרונות דידיקטיים ומתודות בתכנית הלימודים ◆

לכל אורכה, תכנית זו מציבה את התלמידים מול מציאות יהודית שונה מן המציאות הישראלית המוכרת להם.

כדי לקרב ללבם של התלמידים את הנושא ולעשותו לרלוונטי בעיניהם, בחרנו בקווים הדידיקטיים האלה:

א. רשות הדיבור לבני הנוער: לעתים קרובות ה"קול" הנשמע מספר הלימוד הוא קולם של בני נוער, קולן של דמויות שגילן קרוב לגיל תלמידינו – הדס, נערה ילידת הארץ וילדים יהודים החיים בכמה מדינות ברחבי העולם. דמויות אלו מייצגות את בני הנוער בקהילות יהודיות מגוונות – בארצות הברית, באנגליה, בטורקיה, בהולנד, במקסיקו, בדרום אפריקה, בקנדה ובצרפת. ילדים אלו מתבטאים בעיקר דרך פורום במרשתת (באינטרנט) שחברנו במיוחד לצורך התכנית – פורום "חברים מעבר לים".

ב. תכנית זו אינה עוסקת אך ורק בהקניית ידע, אלא מזמינה את התלמידים לדון דיון חווייתי בחיי היהודים "בכל מקום שהם" ושואפת להביא למעורבות אישית של התלמידים בנושא.

ג. בתכנית זו הצעות רבות לפעילויות מגוונות שאינן לימוד פרונטלי.

ד. תכנית זו עוסקת בעיקר בעם היהודי בימינו: הקפדנו למקד את הלימוד בקהילות הגדולות בעולם היהודי היום – הקהילות בישראל, בארצות הברית, בצרפת ובברית המועצות לשעבר. עם זאת, ניסינו להמחיש את פריסת העם היהודי בעולם, ולכן הצגנו בתכנית גם קהילות קטנות יותר, כמו הקהילות בבלגיה, ובהונגריה ועוד.

ה. התכנית היא תכנית רב-תחומית ומשלבת תכנים ומיומנויות השייכים לכמה תחומי ידע, כמו גאוגרפיה, היסטוריה ועוד.

ו. אפשר להוסיף לתכנית פעילויות המשלבות בני המשפחה וחברים, וכן מפגשים עם תושבים ותיקים, עם עולים ותיקים וחדשים ועם אורחים מן התפוצות.

◆ הפרקים בספר "חברים מעבר לים" ◆

פרק ראשון: מסביב לעולם – בארבע כנפות הארץ

בפרק זה נכיר יהודים החיים מסביב לעולם ונדון בתופעות ובתהליכים שהביאו לתמורות בדמוגרפיה של העם היהודי.

פרק שני: "בכל מקום שהם"

בפרק זה נכיר את כמה מהמאפיינים של חיי היהודים בתפוצות דרך עיניו בעיתון יהודי צרפתי שחיברנו לצורך התכנית.

פרק שלישי: דילמות – בין שני עולמות

בפרק זה נכיר דילמות הניצבות לעתים קרובות לפני בני נוער יהודים החיים בתפוצות ומבקשים לשמור על זהותם היהודית בסביבה לא יהודית, ונגלה שגם בני נוער בישראל עשויים להתמודד עם דילמות דומות, אם כי לעתים רחוקות יותר.

פרק רביעי: "כל ישראל ערבין זה בזה"

בפרק זה נדון בדוגמאות לסולידריות יהודית בעזרת מסמכים אמיתיים מן ההיסטוריה הרחוקה וגם מימינו.

בפרק זה שני חלקים:

1. לימוד מסמכים קצרים המדגימים מקרים של סיוע של יהודים ליהודים בהיסטוריה היהודית.
2. "זרקור" – לימוד מעמיק יותר של אוסף מסמכים המתארים את מאמציה של קבוצת צעירים שנשלחה מארץ ישראל לארצות הברית כדי לסייע ליהודי אירופה בתקופת השואה.

פרק חמישי: יחד, יד ביד

בפרק זה נעסוק בארגונים יהודיים בני ימינו העוסקים בקידום הסולידריות היהודית, ונתמקד בפעילות הסוכנות היהודית ובפעילות "השותפויות" – מיזמים הקושרים בין קהילות יהודיות בישראל (בעיקר ערים ויישובים) לקהילות יהודיות בתפוצות.

פרק שישי: רק בישראל

בפרק זה נדון בייחודן של ארץ ישראל ומדינת ישראל לעומת שאר המרכזים היהודיים בעולם.

פרק שביעי: נוקטים עמדה

ביחידה זו נבחן כמה דגמים של יחסים אפשריים בין יהודי התפוצות לבין היהודים בישראל ותינתן לתלמידים אפשרות להביע את עמדתם האישית בנושא.

אנו מקווים שהוראת תכנית זו תהיה חוויה חינוכית פורייה לכם ולתלמידים ותסייע להעמקת השייכות והמחויבות לעם היהודי.

תגובות והערות תתקבלנה בברכה. אפשר להעבירן דרך המנהלים, המדריכים הפדגוגיים והרכזים בבתי הספר.

אפשר גם לפנות לצוות הכותבות –

● בכתובת:

קרן תל"י – האגף לתכניות לימודים

ת"ד 16080

ירושלים 9116002

● בטלפון: 02-074780061

● בפקס: 02-6481361

● או דרך אתר תל"י במרשתת: <http://www.tali.org.il>

כיצד נכנה את היהודים החיים "בארבע כנפות הארץ"?
יהודי הגולה? יהודי התפוצות? יהודי העולם? ואולי – יהודי חוץ לארץ?

יהודי הגולה?

- על פי מילון אבן-שושן **גולה** היא –
1. גלות, יציאה באונס מן המולדת לארץ זרה.
 2. הארץ שאליה הוגלה הגולה.
 3. שם כללי לאנשים שגלו, קהל הגולים.

כאשר אנו אומרים "יהודי הגולה" אנו רומזים ששהותם של היהודים בארץ מגוריהם נכפתה עליהם. "שלילת הגולה", כלומר, התפיסה ששיבת היהודים בתפוצות מזיקה ליהודי הפרטי ולעם היהודי וקריאה לריכוז היהודים בארץ ישראל, הייתה מרכיב מרכזי באידאולוגיה הציונית. ההתפתחויות המדיניות ההיסטוריות הביאו רבים לנטוש תפיסה זו, והיום מקובלת יותר העמדה ששיבת יהודים בחוץ לארץ היא קיום יהודי לגיטימי ואפילו רצוי.

יהודי התפוצות?

תפוצה משמעותה פזורה. המילה **תפוצה** מציינת שהות בארץ זרה, אך אינה רומזת לגורמים שהביאו למצב הזה. מי שחי ב"תפוצות" אינו עושה זאת מאונס דווקא, ומכיוון שמילה אחרת מתארת את השהות מחוץ למולדת מתוך אונס (המילה "גולה"), מקובל לייחס למילה "תפוצה" משמעות של שהות בארץ זרה מרצון, מבחירה ולא מתוך הכרח. המילה "תפוצות" מניחה ארץ מוצא ואפילו מרכז (למשל, בביטוי "התפוצה היוונית"). ואם כך, הביטוי "יהודי התפוצות" משמעותו שהיהודי העולם רואים בארץ ישראל את ארץ מוצאם ומקנים לישראל מקום מיוחד בין שאר המרכזים היהודים ברחבי העולם.

יהודי העולם!?

הביטוי **יהודי העולם** הוא ביטוי ניטרלי, הוא אינו רומז לארץ מוצא כלשהי ואינו מניח כל הנחה בדבר מעמדה של ארץ ישראל בעולם היהודי.

ואולי פשוט "יהודים החיים בחוץ לארץ"?

גם הביטוי "היהודים החיים בחוץ לארץ (בחו"ל)" יכול לתאר יהודים החיים בחו"ל תקופה ארוכה. ביטוי זה דומה לביטוי "יהודי התפוצות", מכיוון שגם הוא מביע את מרכזיותן של ארץ ישראל ומדינת ישראל (שהכול מלבדן הוא "חוץ לארץ"), וגם הוא אינו רומז לסיבת המגורים בחו"ל.

בתכנית "חברים מעבר לים"

בתכנית זאת אנו מבקשים להדגיש את מרכזיותן של ארץ ישראל ומדינת ישראל בתודעה היהודית, ועם זאת, לכבד את זכותו של כל יהודי לבחור היכן לחיות ולהצביע על חשיבותן של הקהילות יהודיות ברחבי העולם. משום כך נשתמש בדרך כלל בביטוי "יהודי התפוצות" ולעתים בביטוי "יהודי העולם".

